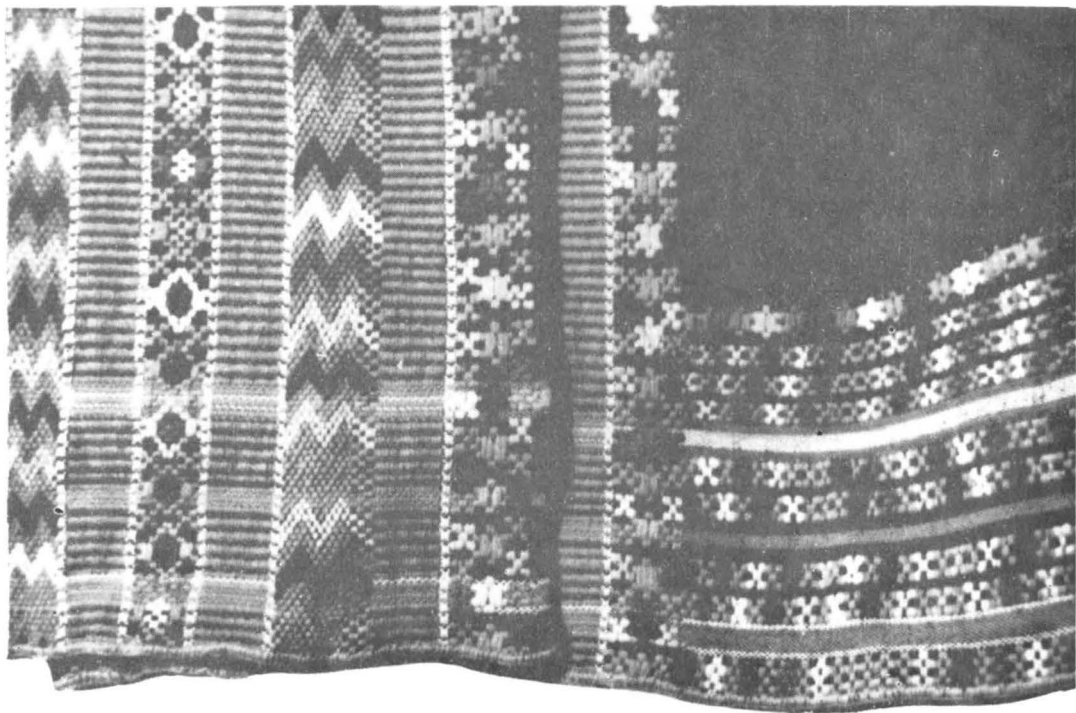

CONTRIBUȚII LA STUDIUL PORTULUI POPULAR DIN MOLDOVA :
ȚOANDRA ȘI PEȘTEMANUL

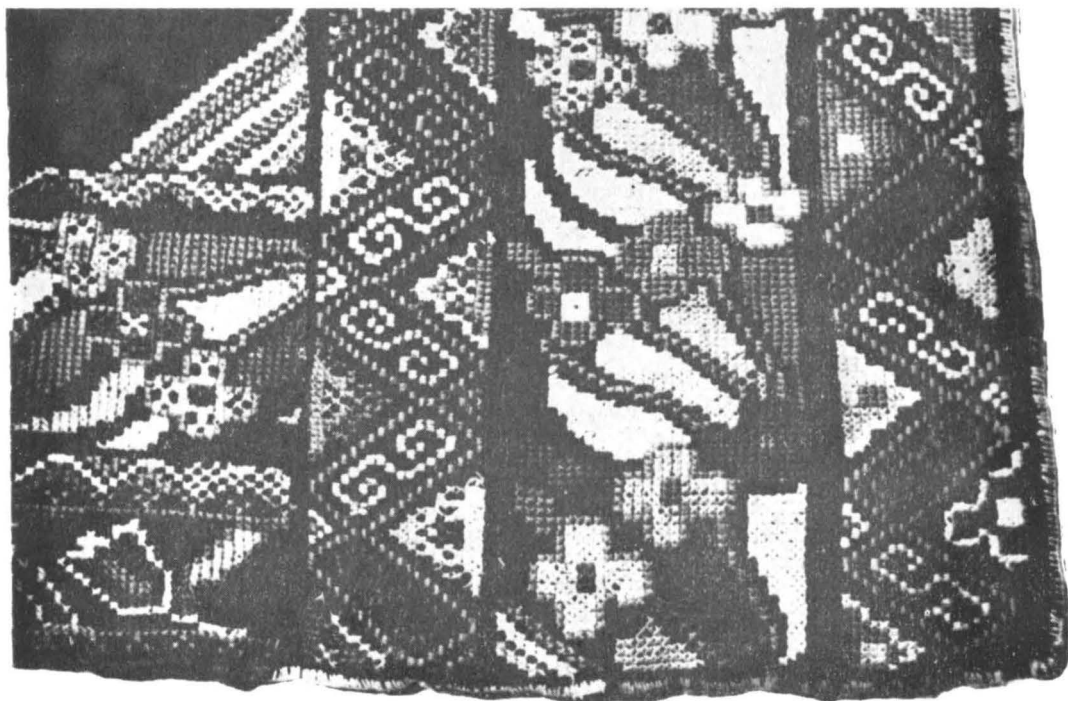
Emilia PAVEL

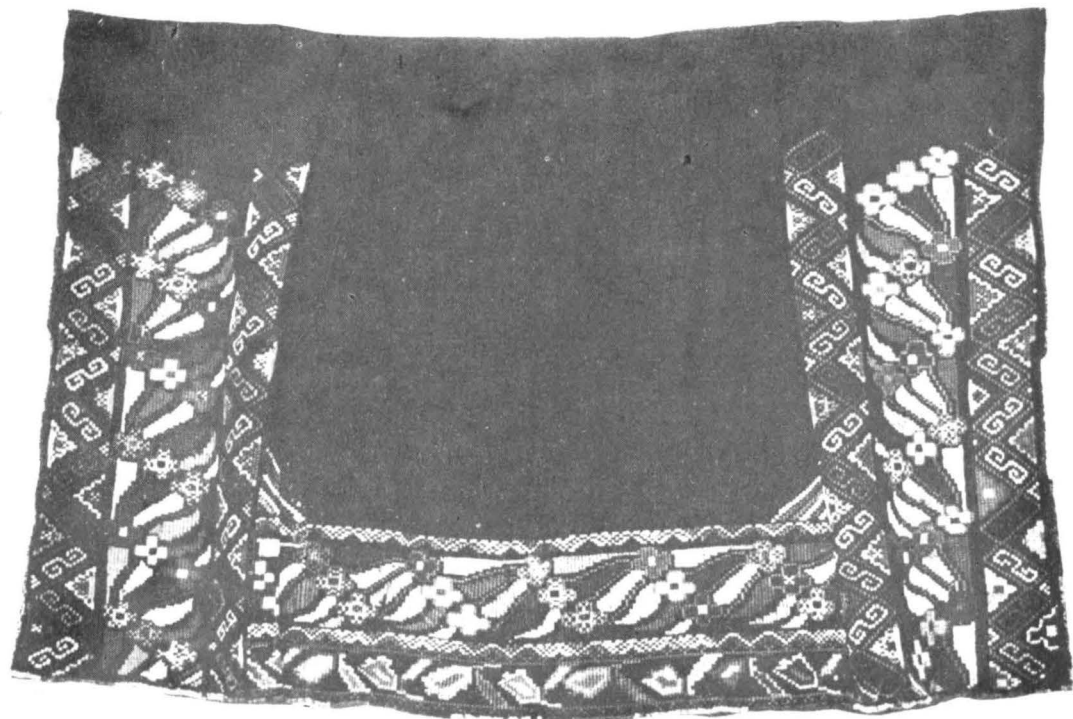
Costum femeiesc din com. Trifești, jud. Neamț

Peșteman, detaliu, comuna Trifești, jud. Neamț
 Peșteman, detaliu de ornament, com. Trifești, jud. Neamț

Peșteman ornamentat cu flori cusute, comuna Trifști, jud. Neamț
 Peșteman roșu, detaliu, comuna Trifști, jud. Neamț

Peșteman roșu, comuna Trifești, jud. Neamț

Expunerea noastră și-a propus valorificarea unor piese de port popular femeiesc din Moldova, inedite pînă în prezent și anume țeandă și peștemanul¹.

Țoandra sau **țondria** era o piesă de port popular care, ca funcție utilitară, înlocuia catrința, fiind folosită la acoperit corpul de la briu în jos.

Denumirea de țeandă, după etimologie, pare a fi de origine autohtonă, traco-getică.

Țoandrele² erau de culoare bleumarin. Se țeseau în trei ițe din bumbac răsucit, gros, denumit și „bumbac de țeandre”, folosit la urzeală, și din păr de lînă vopsit în rădăcină de „stejie” (ștevie).

La vopsit, lina stătea cca. o săptămînă în apă ca să pătrundă bine vopseaua în lînă și „ca să nu iasă în caz că te apuca ploaia”. Culoarea ce se obținea era bleumarin.

Țesutul se făcea pe spată specială — „spată de țesut țeandre”³. Se urzeau cca. 10 jîrghiute și se nevedea cu „nividitură de țeandre”, specială, în trei ițe, țesătura fiind cu două fețe „în bobite”.

La o țeandă intrau cca. 5 coți de țesătură. Se croia din doi lați cusuți la mijloc, încheiați „pe urechile acului”, de venea „bătătura” (cusătura), „straja” bulbucată, „frumoasă”. Se cosea cu lînă scoasă din țesătură, ca să fie de aceeași culoare.

Cînd se îmbrăca, se îndoaia la briu pe o distanță de cca. 25 cm, iar capetele laterale se terminau în față cu cite două falduri, ce se suprapuneau, partea dreaptă fiind deasupra.

¹ Piese de port popular femeiesc descoperite în zona Neamț, satele Miron Costin și Brănișteni, comuna Trifești, aflate în prezent în colecția Muzeului etnografic al Moldovei—Iasi.

² Inf. Ortansa Toader Furdul, 63 ani, satul Miron Costin, comuna Trifești, jud. Neamț; inf. Maria Ignat, 42 ani, satul Miron Costin: „Țoandă moștenire de la mama mea, Zoia Rugină, decedată acum 9 ani, în vîrstă de 73 ani”, piesă achiziționată de Muzeul etnografic al Moldovei—Iasi, inv. nr. 9021.

³ Inf. Olimpia Zamfir, 67 ani, satul Miron Costin, comuna Trifești, jud. Neamț. Muzeul etnografic Iasi a achiziționat țeandre din acel sat, inv. nr. 9028.

Țoandra se purta cu cămașă de lînă țigaie, croită cu mineca din umăr, largă sau creată la mînă și cu guler îngust, rotund pe lingă git, cu poalele cusute de „stan” (cămașă), sau cu cămașa din pinză de bumbac. Atît pinza de lînă țigaie, cît și cea de bumbac se făcea vrîstată cu bumbac saciz, nevedit în cinci ițe sau ridicate cu speteaza. Poalele cămășii se terminau cu cite 5 cercuri și dantelă croșetată pe margine la poale, care se vedea pe sub țeandă.

La briu se încingeau cu bete înguste de 5–6 cm și lungi de cite 4–5 m. Betele erau ornamentate cu motive, „romburele” din canava colorată, la care predomină culoarea roșie, pe margine avînd mărgele albe. Se făceau și bete țesute în patru ițe, cu motive „suveicute” sau „tricolor”, de aceeași dimensiune. Se „dădeau” de 5–6 ori în jurul corpului.

Fetele puneau năfrâmi la țeandre, prinse în bete în față și care cădeau în colț. Năfrămile erau din pinză de bumbac cusute cu flori.

La țeandă purtau bondiță națională, denumită „bondiță cu bătăi” (flori), cu prim negru pe margine, iar în picioare ciuboțele „nante” (înalte) cu „bunghi”, într-o parte și cu „călcăi nant”, sau „îminei”, bocanci fără toc ce se încheiau cu șnur.

Țoandrele se purtau de către fete și neveste, nevestele fiind acoperite pe cap cu batiste albe în colț și casinci negre, barize sau fișie de borangic.

Peștemanul pînă în prezent a fost semnalat de către specialiști numai în Vlașca. Peștemanul descoperit de noi în Moldova, zona Neamț, este o piesă de port femeiesc, care se deosebește de catrință și țeandă, fiind originală prin țesătura specifică din care se confecționează ca și prin ornamentele ce-l împodobesc.

G. T. Niculescu Varone, într-una din lucrările sale de port popular menționează: „*Fota autentică de Vlașca*⁴ se numește peșteman și se purta

Peșteman așezat cu ornamentele în față, așa cum se poartă

Peșteman din comuna Trifești, jud. Neamț

acum 50 de ani, în 1884'' ; „este de lână neagră (urzeala și bătătura), cu pliuri : încreștită ca fola de Mehedinți și largă de 2 m și jumătate sau trei-patru coști''⁵. Din această descriere deducem că peștemanul se făcea și dintr-o singură bucată de țesătură care acoperea corpul, așa cum l-am întâlnit și noi în Moldova, ca singura deosebire că peștemanul moldovenesc nu era în pliuri ca cel din Vlașca, ci avea numai două cute în față, care mărgineau ornamentul.

Un alt tip de peșteman descoperit în Vlașca a fost descris atât de G. T. Niculescu Varone⁶, cât și de Tancred Bănățeanu⁷, care spune : „Într-una din zonele Munteniei, Vlașca, apare un element mixt de trecere, de interferență între fotă, vîlnic, catrință : peștemanul — o fișie de țesătură care acoperă partea dinapoi pînă în față, acoperind parțial catrința din față. Pare o catrință din spale cresculă, lînzind să îmbrace și în față trupul''.

Peștemanul descoperit de noi în zona Neamț este o țesătură care acoperă în întregime corpul, avînd în părțile laterale ornamente mai late decît la poale. Ornamentele laterale mărginite de cite o cută de fiecare parte erau suprapuse, dreapta peste stînga în față.

Peștemanul⁸ din zona Neamț se țesea în două ite, din lînă, pînă și canură, spre deosebire de catrință, care se făcea în patru ite, sau de țoadră, care se țesea în trei ite cu „nividitură de țoadră'' specială. Lîna se vopsea în aceeași culoare cu țoadra, bleumarin, în rădăcină de ștevie. Mai rar, s-au purtat și peștemane roșii.

Pe părțile laterale și la poale „se ornamentau cu flori'', „se alegeau cu flori'' motive naționale, luate de pe ștergere vechi sau cămăși, motive specifice satului. Ornamentele se alegeau cu canava colorată, la care predomină culoarea roșie, albă, galbenă, albastră, maron, mov, verde etc.

„Cine n-avea la horă peșteman, acum 30—40 de ani, erau pucioase'' (leneșe)⁹. Unele peștemane aveau ornamentele cusute cu aceleași motive. „Am cusut peștemane în fetie, la 16 ani''¹⁰, spune informatoarea. „În sat erau numai cîteva fete care coseau peștemane''¹¹.

Cînd se îmbrăca, capetele laterale veneau în față și de unde începeau ornamentele se făcea cite o cută (pliu), pentru a le ușura la mers. Se făcea din 5 m de țesătură, tăiată în doi lați cusuți la mijloc.

Peștemanele ca și țoadrele le purtau fetele și nevestele. La peștemane se foloseau aceleași cămăși, bete sau bondițe ca și la țoadră.

Catrința se folosea numai la lucru. Se făcea din lînă neagră țesută în patru ite, urzeala pînă și bătătura cînurică, care rămînea după ce se scotea părul. Se făcea și din lînă de „noaten'' (lînă de culoare maron). Se făcea din 3—4 m țesătură (2 lați cusuți la mijloc). În față se făcea un pliu, cînd se îmbrăca „să poți pași''. La poale făceau dantelă, un fel de ciucuri de lînă roșie executați cu iglița.

Cunoașterea celor două piese de port popular femeiesc, țoadra și peștemanul¹², reprezintă o nouă contribuție la studiul costumului popular din Moldova.

⁹ Inf. Anica Neculai Vizir, 66 ani, com. Trifești—Neamț.

¹⁰ Inf. Eugenia Barcan, 54 ani, satul Brănișteni, com. Trifești—Neamț.

¹¹ Lisaveta Anton, Maria Gonta și Eugenia Barcan coseau peștemane în satele Brănișteni, Miron Costin și Trifești.

¹² Muzeul etnografic Iași are în colecție peștemane din zona Neamț : inv. nr. 9009, peșteman din Trifești—Neamț ; inv. nr. 9025, peșteman roșu din satul Brănișteni, comuna Trifești—Neamț ; inv. nr. 9026, peșteman din satul Miron Costin, comuna Trifești—Neamț.

⁴ G. T. Niculescu Varone, *Portul național românesc*, București, 1933, pag. 70.

⁵ G. T. Niculescu Varone, *op. cit.*, p. 26.

⁶ G. T. Niculescu Varone, *op. cit.*, pag. 70.

⁷ Tancred Bănățeanu, *Portul popular românesc*, București, 1965, p. 63—65.

⁸ Peștemane s-au purtat în satele : Brănișteni, Miron Costin, Trifești și în satul Gidintă de lingă Roman.